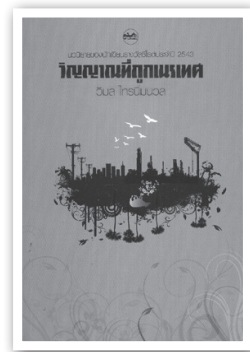

“ไตรลักษณ์” ความจริงที่ต้องประจักษ์ ใน “วิญญาณที่ถูกเนรเทศ”

ธีรวัฒน์ กล่าวเกลี้ยง

ชื่อหนังสือ : วิญญาณที่ถูกเนรเทศ
ผู้แต่ง : วิมล ไทรนีนมวล
ปีที่พิมพ์ : 2545
จำนวนหน้า : 480 หน้า

เรามักถือกันว่าหนังสือที่ได้รางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน หรือซีไรต์เป็นหนังสือดีที่น่าติดตาม จนลืมนึกไปว่าหนังสือบางเล่มที่ไม่ได้รับรางวัลนี้ก็มีดี ในทางวรรณกรรมให้ใคร่ครวญศึกษาไม่แพ้กัน ดังเช่น วิญญาณที่ถูกเนรเทศ ของ วิมล ไทรนีนมวล ก็เป็นหนังสือที่เคยเข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์เมื่อปี 2552 นวนิยาย เรื่องดังกล่าวมีความยาวมากถึง 580 หน้า บอกเล่าความขัดแย้งภายในจิตใจและความขัดแย้ง ต่อสภาพแวดล้อมภายนอก เป็นเหตุให้ตัวละครสับสนอยู่ในวังวนของเปลี่ยนแปลง ที่ยากจะรับมือได้อย่างทันท่วงที เกิดเป็นความทุกข์ที่รุมเร้าให้ทุกคนต้องดิ้นรนหาทางออก ของตนเอง หลายคนเลือกทำผิดศีลธรรมเพื่อเอาตัวรอด แต่ก็ยังมีคนดีอีกหลายคนที่ไม่อาจ ต่อต้านชะตากรรมที่ตนต้องประสบ จึงทำได้เพียงเรียกร้อง คร่ำครวญและโหยหาความสุข ในอดีตให้คืนกลับมา เกิดความยึดติดกับตัวตนและสภาพพึงใจที่ไม่อาจเกิดขึ้นได้จริง ในปัจจุบัน กลายเป็นความทุกข์เพราะความอยากมี อยากได้ อยากเป็น แต่กลับไม่ได้รับ

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรไทยศึกษาบูรณาการ สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
Kl.theerawat@gmail.com

การตอบสนอง เพราะในความเป็นจริงมีแต่สิ่งตรงกันข้าม คือ ไม่มี ไม่ได้ และไม่เป็น ยึดติดกับภาพลวงตา และไม่ยอมรับว่าความเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้น ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นภาวะสับสนที่เกิดขึ้นทั้งภายนอกและภายในจิตใจตัวละครของวิญญาณที่ถูกเนรเทศ คล้ายว่าตัวละครไม่อาจอยู่กับสิ่งแวดล้อมก็เลยถูกเนรเทศจากสังครรอบตัว ขณะเดียวกันก็ไม่เข้าใจความรู้สึกของตนเองก็เลยถูกเนรเทศออกจากวิญญาณของตนอีกครั้งหนึ่ง

สถานการณ์ดังกล่าวอาจเรียกว่าเรียกว่า “ภาวะกลับไม่ได้ไปไม่ถึง” คือตัวละครต้องการจะกลับไปมีความสุขที่เคยเป็นในอดีต แต่ก็ทำได้เพียงคิดถึงวันวานที่ผ่านมาไป ครั้นจะเดินหน้าไขว่คว้าความสุขในปัจจุบันและอนาคต ก็พบว่าตนแปลกแยกจากสภาพแวดล้อมจนไม่อาจจะมีชีวิตที่พึงใจได้ ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะเดียวกันกับสิ่งที่ วิหค ตัวละครเอกของนวนิยายเรื่องนี้ต้องประสบ

วิหคเกิดในชนบท มีวิถีชีวิตผูกพันกับทุ่งนาและสายน้ำ แต่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันในครอบครัวของตน ทำให้วิหคต้องจากปู่กับย่า และติดตามแม่มาใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ พบเจอความสับสนวุ่นวาย วิหคคิดถึงบ้านเกิดของตนอย่างมาก และถามแม่ตลอดเวลาว่าจะได้กลับไปอีกเมื่อไร แต่แม่ก็บอกได้เพียงว่าให้ทนไปก่อน สถานการณ์ดังกล่าวสร้างความทุกข์ให้เกิดในใจของวิหค เพราะเขาไม่ย่อภาคและไม่ยอมมีชีวิตที่ต้องอยู่ในห้องเช่าแออัดและน้ำคร่ำคละคลุ้งในกรุงเทพฯ วิหคไม่รู้อะไรเลยว่าการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้น และคิดเพียงแต่จะย้อนกลับไปบ้านเกิดซึ่งเป็นไม่ได้แล้ว ในขณะที่นั้น วิหคก็ยังมีความทุกข์มากขึ้นตามความรู้สึกที่คอยแต่จะยึดติดอยู่กับภาพอดีตอันแสนสดใส

ไม่ใช่แค่เพียงวิหคเท่านั้นที่ต้องทนทุกข์อยู่กับความเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจรับได้ ตัวละครเล็กๆ ที่มีบทบาทสั้นๆ เพียงช่วงต้นเรื่องอย่าง *ไอ้โหน* ก็ต้องประสบกับภาวะการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหันเช่นกัน ไอ้โหนเป็นเด็กเร่ร่อน ใช้ชีวิตหาของเก่าตามกองขยะมาขายแลกเงิน ถึงจะมีความลำบากแต่ชีวิตก็มีความสุขเพราะมีเพื่อนร่วมทางอย่าง *ไอ้ห้อย* และ *อีแค็บ* แต่แล้วพอกับแม่ก็ตามหาไอ้ห้อยซึ่งหนีออกจากบ้านจนพบ และพาไอ้ห้อยกลับไป ไอ้โหนเสียใจที่จะไม่ได้พบเจอเพื่อนของตนอีก และเหมือนความทุกข์ของไอ้โหนจะไม่จบลงเพียงแค่นั้น เมื่อจู่ๆ *อีแค็บ* ก็ตกเลือดตายอย่างทรมาณในเพิงพักของตนเอง ไอ้โหนจึงคล้ายเสียผู้เสียคน ชีวิตว่าเหว่หมดความหวัง เพื่อหาแต่เพื่อนเก่า แวดตาขาดประกาย

สื่อบันทึก : “ไตรลักษณ์” ความจริงที่ต้องประจักษ์ ใน “วิญญาณที่ถูกเนรเทศ”

และตรอมใจตายในที่สุด นับเป็นโศกนาฏกรรมทางความรู้สึกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรงจนไอโหนรับไว้ไม่ทัน ความทุกข์ที่อัดอั้นจึงกระชากวิญญาณของเด็กน้อยให้ออกจากร่างอย่างน่าเวทนา

ตัวละครอีกตัวหนึ่งซึ่งวิหคเรียกเธอว่า *แม่โพสพน้อย* ก็มีความทุกข์ที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงคล้ายๆ กัน เป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของครอบครัวเธอ ยังผลให้พ่อหันมาใช้รถไถในฤดูหว่านข้าว และตัดสินใจขายเจ้าทุยที่เคยใช้ไถนามานับสิบปีให้แก่โรงเชือด แม่โพสพน้อยเสียใจมาก เธอคิดถึงเจ้าทุยจนไม่ยอมกินข้าวกินปลา ก่อนจะตรอมใจตายอย่างเงียบๆ บนศาลากลางทุ่งในยามสายัณห์อันแสนโศก

จากกรณีข้างต้นจะเห็นลักษณะร่วมระหว่างตัวละครทั้งสาม กล่าวคือ 1. มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างกะทันหัน (วิหคย้ายเข้ากรุงเทพฯ, ไอโหนสูญเสียเพื่อถึงสองคน, แม่โพสพน้อยคิดถึงเจ้าทุย) 2. ตัวละครรับไม่ได้กับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว 3. เกิดความทุกข์อย่างรุนแรง และ 4. ตัวละครโหยหาอดีตก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลง (วิหคคิดถึงบ้านเกิด, ไอโหนเพื่อหาเพื่อน, แม่โพสพน้อยคิดถึงเจ้าทุยจนไม่ยอมกินอาหาร) ถัดจากนี้จะมีเหตุการณ์บางอย่างเกิดขึ้น อาจเป็นจุดจบของตัวละคร (อาทิ ไอโหน) หรืออาจเป็นจุดเปลี่ยนผ่านไปสู่เหตุการณ์ใหม่ๆ ได้

น่าสังเกตว่าความทุกข์ของตัวละครมีความรุนแรงมาก และทำให้เกิดผลกระทบอย่างที่ไม่อาจคาดเดา เราคงคิดไม่ถึงเลยว่าไอโหนและแม่โพสพน้อยจะมีความทุกข์จนตรอมใจตาย อันที่จริง กระบวนการเกิดความทุกข์ของตัวละครนั้นมีอธิบายไว้แล้วในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องไตรลักษณ์ หากตัวละครในเรื่องมีความเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งที่พระพุทธเจ้าอธิบายไว้ โศกนาฏกรรมทั้งหลายอาจไม่เกิดขึ้น

ไตรลักษณ์ แปลตามตัวอักษรว่าลักษณะ 3 อย่าง อันเป็นลักษณะสามัญที่ปรากฏพบในทุกสรรพสิ่ง ประกอบด้วย 1. อนิจจัง คือความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ทุกอย่างในโลกย่อมเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา 2. ทุกขัง คือความบีบคั้นด้วยอำนาจธรรมชาติซึ่งทำให้ทุกสิ่งไม่สามารถดำรงอยู่ในสภาพเดิมได้ตลอดไป และ 3. อนัตตา คือ ความที่ทุกสิ่งไม่อาจบังคับบัญชาให้เป็นไปตามที่กำหนด เป็นอาการไม่มีตัวตน ไม่ใช่ใคร ไม่ใช่ของใคร ไม่อยู่ในอำนาจควบคุมใดๆ เป็นต้น

หลักธรรมดังกล่าวเป็นที่เข้าใจในระดับสามัญว่า ความทุกข์เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา แต่หากมีความเข้าใจยอมรับความเปลี่ยนแปลงได้ รวมถึงไม่ยึดติดหรือคิดคำนึงถึงสิ่งที่แล้วมาซึ่งอาจเกิดขึ้นไม่ได้จริงอีกต่อไปแล้ว ก็ย่อมที่จะจัดการกับความทุกข์ที่เกิดขึ้นในจิตใจได้ คือรู้ว่ามีเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดเป็นเช่นนั้น สุดท้ายก็จะยอมรับและอยู่กับมันได้ในที่สุด แม้ไม่อาจจะดับความทุกข์ให้สูญหายไปโดยสิ้นเชิงได้ก็ตามที่

ทั้งไอ้โหนและแม่โพสพน้อยต่างยึดติดกับวันวานในอดีตซึ่งไม่มีอยู่จริง ทำให้ความทุกข์จากความเปลี่ยนแปลงทวิความรุนแรงขึ้นจนไม่อาจควบคุมได้ ขณะที่วิหคก็ได้เรียนรู้ที่จะอยู่กับสภาพแวดล้อมในกรุงเทพฯ ต่อไป แต่การยอมรับสภาพของวิหคนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเพราะเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่ง แต่วิหคยอมรับสภาพความจริงเพราะไม่มีทางเลือกอื่นก็เลยต้องฝืนอยู่กับมันจนเกิดความชิน เพราะอย่างไรก็ตาม วิหคก็ยังคิดถึงบ้านเกิดตลอดเวลา แสดงว่าวิหคก็ยังไม่มีความก้าวหน้าในจิตใจอยู่ดี

นอกจากวิถีชีวิตจะเกิดความเปลี่ยนแปลงแล้ว สภาพแวดล้อมในชนบทก็ไม่เหมือนเดิมด้วยเช่นกัน เพราะน้ำเสียจากโรงงานถูกปล่อยทิ้งลงสู่แหล่งน้ำในธรรมชาติ สัตว์น้ำที่เคยเป็นอาหารของคนในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นปลา ปู หรือกุ้งน้ำจืดต่างลอยคอตายเป็นแพระบบนิเวศถูกทำลาย และสภาพแวดล้อมมีความเสื่อมโทรม ขณะเดียวกัน กลิ่นเหม็นคลุ้งของน้ำเสียก็สร้างความรำคาญจนคนในท้องถิ่นไม่อาจใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุข และเกิดความทุกข์สะสมขึ้นภายในจิตใจ

ความทุกข์ดังกล่าวเป็นอำนาจที่บีบคั้นให้ชาวบ้านผู้เดือดร้อนไม่อาจทนอยู่ในสภาพแวดล้อมดังกล่าวได้ เกิดการเรียกร้องความรับผิดชอบต่อโรงงานรวมถึงการขอความช่วยเหลือจากส่วนราชการ แต่ก็ไม่มีใครเป็นที่พึ่งได้เลย การแก้ปัญหาโดยสันติวิธีจึงกลายเป็นการแก้ปัญหาโดยใช้ความรุนแรงในที่สุด มีผู้บาดเจ็บและล้มตายจากการปะทะกันระหว่างฝ่ายต่อต้านโรงงานและฝ่ายสนับสนุนโรงงานอยู่หลายครั้ง ที่น่าสะเทือนใจกว่านั้นก็คือคนที่อยู่ตรงกลางไม่เข้าฝ่ายใดก็ยังคงต้องจบชีวิตไปกับการปะทะดังกล่าว แสดงให้เห็นว่ามีผลกระทบเกิดขึ้นกับคนในวงกว้าง และเป็นผลกระทบที่ไม่เลือกเจาะจงกับใครเป็นพิเศษ หากแต่เกิดขึ้นกับทุกคนไม่ว่าจะยืนอยู่ตรงส่วนไหนของพื้นที่ก็ตาม

จะเห็นว่ากระบวนการเกิดความทุกข์และการคลี่คลายของปัญหาเป็นไป ในลักษณะเดียวกันกับสิ่งที่ตัวละครอย่างวิหค ไอ้โหน และแม่โพสพน้อยต้องเจอ กล่าวคือ

สื่อบันเทิง : “ไตรลักษณ์” ความจริงที่ต้องประจักษ์ ใน “วิญญาณที่ถูกเนรเทศ”

มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในสังคม ตามด้วยความทุกข์ของชาวบ้านที่ต้องเดือดร้อนจากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ และความรู้สึกริดรอนถึงอดีตที่ต้องการให้ทุกอย่างกลับไปเป็นเหมือนเดิม ทำให้เกิดมีฝ่ายต่อต้านโรงงานเกิดขึ้น ขณะเดียวกัน ฝ่ายสนับสนุนโรงงานก็ยอมไม่ได้หากจะมีการต่อต้านที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง (โรงงานก็อยากอยู่เหมือนเดิมต่อไปโดยไม่เปลี่ยนแปลงเช่นกัน) ความยึดติดในสิ่งที่ต้องการให้เป็นไปและไม่เหมือนกันในที่นี่ ทำให้เกิดการปะทะกันที่สุดในที่สุด จุดแตกหักดังกล่าวอาจเทียบได้กับการตายของไอ้โหนและแม่โพสพน้อยที่แบกรับความทุกข์อันท่วมท้นไว้ไม่ได้อีกต่อไป

ปู่ของวิหคก็เป็นตัวละครหนึ่งที่มีมองเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน แต่ปู่ก็ยังมีความคิดที่จะยอมรับความเปลี่ยนแปลงได้ในระดับหนึ่ง ปู่ยอมรับความก้าวหน้าของวิทยาการที่เข้ามาช่วยให้วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านสุขสบายขึ้น มีการจ้างงานและกระจายรายได้แก่คนในชุมชน อย่างไรก็ตาม หากวิทยาการที่เข้ามานั้นดีจริง จะต้องไม่ฝากรอยแผลไว้กับท้องถิ่นด้วย รอยแผลในที่นี้คือการทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ทัศนคติของปู่ก็คือโรงงานจะผลิตน้ำตาลก็ทำไป แต่ต้องไม่ทำให้ปลาในแม่น้ำที่ชาวบ้านจับกินได้ต้องพลอยเสียหายไปด้วย โรงงานจะผลิตน้ำตาลทั้งที่ ต้องไม่ทำให้มีมลพิษอันเป็นผลเสียต่อสุขภาพของคนในท้องถิ่นตามมา ในการยอมรับความเปลี่ยนแปลงของปู่จึงยังมีภาพอดีตที่ยึดติดให้ปู่รู้สึกถึงและโหยหาที่จะกลับไปมีชีวิตเช่นเดิมตลอดเวลา

ปู่จึงกลายเป็นตัวละครที่เป็นตัวแทนของโลกเก่าที่มีวิาทะกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของโลกใหม่ ผู้เขียนสะท้อนเรื่องดังกล่าวในลักษณะเหนือจริงในตอนท้าย โดยแสดงให้เห็นภาวะกดดันจนปู่ไม่อาจรับสภาพความทุกข์จากโรงงานได้อีกต่อไป ปู่จึงตัดสินใจเผาโรงงานในที่สุด แต่การเผาของปู่ทำได้แค่เพียงประทุรวัเท่านั้น ปู่ก็ถูกฝ่ายโรงงานยิงปืนกลเข้าใส่จนร้อยนัดจนร่างของปู่จมหายไปใต้น้ำ

เหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นพลังเล็กๆ อันอ่อนล้าของมนุษย์คนหนึ่งที่ยพยายามต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลง และผลสุดท้ายก็ไม่อาจชนะธรรมชาติของสรรพสิ่งได้ การต่อสู้ของปู่ระคายเพียงประทุรวัของโรงงานเท่านั้น เช่นเดียวกันกับความเปลี่ยนแปลงที่แม้จะพยายามต่อต้านสักเท่าไร ก็ไม่มีใครจะสามารถฝืนกฎธรรมชาติได้อยู่ดี

อย่างไรก็ตาม วีรกรรมของปู่ก็ยิ่งใหญ่ยิ่งวีรบุรุษ ผู้เขียนจึงสร้างให้พระอาจารย์กาขาวมาเก็บศพของปู่ไปในลักษณะ “ยื่นตระหง่านอยู่บนหัวเรือ” ซึ่งเป็นลักษณะเหนือจริง

คล้ายภาพของพระลอ พระเพื่อน และพระแพงที่แม้จะสิ้นใจตาย แต่พระศพก็ยังยืนอิงพิงกัน ไม่ยอมล้มให้กับศัตรู ปู่เองก็ไม่ได้นอนตายให้กับความพ่ายแพ้ครั้งนี้ ความรู้สึกที่ได้จึงบั่นลักษณะของแทรจิดี (tragedy) หรือโศกนาฏกรรมแบบไทยที่แสดงความกล้าหาญของมนุษย์ที่ไม่ยอมพ่ายแพ้ต่อกฎธรรมชาติของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

แต่ในความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายในเรื่องนี้ พระอาจารย์กาขาวกลับเป็นข้อยกเว้น กล่าวคือ เป็นตัวละครเดียวที่สังขารไม่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา ดังจะเห็นว่า ผู้เขียนได้ให้ความถึงตัวละครดังกล่าวตั้งแต่สมัยที่คุณย่ายังสาว ครั้นเมื่อคุณย่าแก่ลงมากแล้วและได้กลับมาพบพระอาจารย์อีกครั้ง ยาก็ยังจำได้เพราะพระอาจารย์ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากวันแรกทีเดียวกันแม้แต่น้อย นับเป็นเรื่องมหัศจรรย์อย่างมาก

พระอาจารย์กาขาวมีบทบาทช่วยให้ตัวละครเข้าใจความจริงของไตรลักษณ์มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะวิหคที่มีความสับสนในตัวเองตลอดเวลา พระอาจารย์ก็ช่วยให้เข้าใจว่าทุกสิ่งมีเกิดก็ย่อมมีดับ ไม่เที่ยงแท้ และไม่ยั่งยืนตลอดไป แม้แต่โลกที่เราอาศัยอยู่ก็เป็นเพียง “ที่พักพิง” ชั่วคราวเท่านั้น เหตุนี้จึงไม่ควรยึดติดกับสิ่งใด อันจะเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์

คิดที่ว่าโลกเป็นที่พักพิงชั่วคราวก็เพราะว่าโลกเป็นเพียงที่อาศัยของจิตภาวะหนึ่งเท่านั้น เมื่อชีวิตของคนคนหนึ่งสิ้นสุดลง ก็เป็นการตายของดวงจิตจากภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่ง เทียบได้กับการเดินทางเปิดประตูไปสู่โลกใหม่ และการเดินทางก็จะเกิดขึ้นเรื่อยๆ ตราบใดที่จิตยังไม่หลุดพ้น

ทั้งวิหคและแม่โพสพน้อยจึงได้เรียนรู้ที่จะยอมรับความเปลี่ยนแปลงจากพระอาจารย์กาขาว ยอมรับว่าทุกอย่างเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ต้องไม่ยึดติด แต่ต้องใช้ปัญญาไตร่ตรอง เพื่อจะสามารถดำรงตนอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงโดยไม่เป็นทุกข์

พระอาจารย์กาขาวเป็นตัวแทนของธรรมะที่ช่วยให้ตัวละครเกิดการเรียนรู้ และธรรมะดังกล่าวก็เป็นจริงเสมอตั้งแต่สมัยพุทธกาล จวบจนปัจจุบันก็ยังไม่มีความคิดใดมาลบล้างได้ ดังมีปรากฏในบทสวดสรรเสริญพระธรรมคุณว่าธรรมะเป็น “อกาลิโก” คือไม่ขึ้นกับเวลา เมื่อพระอาจารย์กาขาวเป็นตัวแทนของธรรมะซึ่งไม่ขึ้นกับเวลา จึงน่าจะเป็นเหตุผลที่อธิบายได้ว่าทำไมสังขารของพระอาจารย์จึงไม่เปลี่ยนแปลง และเหตุใดที่พระอาจารย์กลายเป็นตัวละครที่อยู่นอกเหนือกฎแห่งความไม่เที่ยงเพียงผู้เดียว

สื่อบันเทิง : “ไตรลักษณ์” ความจริงที่ต้องประจักษ์ ใน “วิญญาณที่ถูกเนรเทศ”

ความเที่ยงที่หากจะมีในพระพุทธศาสนาก็คงหมายถึงนิพพาน ซึ่งในนวนิยายไม่ได้กล่าวถึงอย่างตรงไปตรงมา หากแต่มีการพูดถึงคำว่า “บ้านเกิดที่แท้จริง” ทั้งนี้ตัวละครวิหคมีความโหยหาตลอดเวลาที่จะกลับบ้านเกิดของตน เพราะไม่อยากจะเดินทางค้นหาอะไรอีกต่อไป แต่พอกลับมาแล้วพบกับสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมือนเดิม ประกอบกับตนเองที่อยู่ในสภาวะแตกต่างจากอดีต ทำให้แม้จะกลับมาถึงบ้านก็ยังรู้สึกเหมือนไม่ใช่บ้านของตนเองอยู่ดี กลายเป็น “วิญญาณที่ถูกเนรเทศ” ออกจากบ้านของตนเอง วิหคจึงมีความปรารถนาที่จะกลับไปสู่บ้านเกิดที่จริง ที่ที่เขาไม่ต้องถูกเนรเทศอีกต่อไป ที่ที่เขาไม่ต้องเดินทางไปไหนอีกแล้ว และเป็นสิ่งที่ดวงจิตจะอยู่ในความคงที่ ไม่ต้องตายจากภาวะหนึ่งไปสู่ภาวะหนึ่งอีกต่อไป บ้านเกิดที่แท้จริงจึงไม่ได้อยู่บนโลกเพราะโลกเป็นเพียงที่พักพิงชั่วคราว แต่บ้านเกิดที่แท้จริงคือนิพพานอันเป็นหลักการสูงสุดของพุทธศาสนานั่นเอง

การไปสู่นิพพานได้นั้น ผู้เขียนได้เสนอเรื่องไตรลักษณ์เป็นทางออก บทสนทนา ระหว่างวิหคกับพระอาจารย์กาขาวก็แสดงให้เห็นได้ว่าตัวละครกำลังพูดถึงธรรมะดังกล่าวอยู่ ดังปรากฏในนวนิยายตอนหนึ่ง (ซึ่งพระอาจารย์เรียกวิหคว่าพาหิยะ) ความว่า

“พาหิยะ เธอควรศึกษาอย่างนี้แล พาหิยะ เมื่อใดเธอก็เห็นก็สักแต่ว่าเห็น เมื่อได้ยินก็สักแต่ว่าได้ยิน เมื่อทราบก็สักแต่ว่าทราบ เมื่อรู้สึกก็สักแต่ว่ารู้สึก เมื่อนั้นตัวเธอก็ไม่มี เมื่อตัวเธอไม่มี เมื่อนั้นตัวเธอก็ไม่มีในที่นั้น เมื่อใดตัวเธอไม่มีในที่นั้น เมื่อนั้นตัวเธอก็ไม่มีในโลกนี้ ไม่มีในโลกหน้า และไม่มีระหว่างโลกทั้งสอง นี่แหละคือที่สุดแห่งทุกข์...”

“สุดปลายทางแห่งทุกข์นั้นคือบ้านเกิดที่จริง” เสียงหลวงพ่อดังอยู่ใกล้หูฉัน “คือสภาวะที่เป็นบรมสุขและเที่ยงแท้ ใจเธอจะไม่หลงยึดกับความเป็นสิ่งใดอีก แต่จะขยายออกไปไร้ขอบเขต เธอจะบรรลุถึงถิ่นฐานบ้านเกิดที่แท้จริงได้ก็ด้วยใจที่ว่างแล้ว เธอสามารถบรรลุถึงได้ในชีวิตนี้ แม้แต่ชั่วขณะจิตที่เกิดดับอยู่นี้ แล้วเธอจะไม่ต้องพเนจรอีกต่อไป”

แม้จะไม่มีคำว่าไตรลักษณ์ปรากฏอยู่ในนวนิยายทั้ง 580 หน้าเลย แต่หลักธรรมดังกล่าวเป็นความจริงที่ผู้อ่านจะต้องประจักษ์ว่าเป็นทางออกของจิตใจในสภาวะที่มีความทุกข์เปี่ยมล้นบนกระแสนการเปลี่ยนแปลงอันซบเซาของโลกว่าวแห่งนี้